

PROBLEMS AND MODERN FEATURES OF
METHODOLOGICAL APPROACHES TO TEACHING FOREIGN
LANGUAGES MILITARY SPECIALISTS, TAKING INTO
ACCOUNT THE INFLUENCE OF THE PANDEMIC FACTOR

Mykola Dieniezhkin^{1,2}, *Petro Zakysilo*^{1,3}, *Liliia Semenenko*^{4,5},
Olha Romanchenko^{4,6}, *Olha Zastelo*⁷, *Volodymyr Didichenko*^{1,8}

ПРОБЛЕМАТИКА ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ
МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ
МОВ СПЕЦІАЛІСТАМ ОБОРОННОЇ СФЕРИ
З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ФАКТОРА ПАНДЕМІЇ

*Микола Денєжкін, Петро Закусило, Лілія Семененко,
Ольга Романченко, Ольга Застело, Володимир Дідіченко*

Abstract. High requirements for the training of military specialists include improving the quality of language education for students of higher military educational institutions, which can be done by reforming inefficient methods of teaching a foreign language. Moreover, when updating and improving existing methods, as well as during the development of new technologies for teaching foreign languages, it is necessary to take into account the specifics of the educational institution, the secrecy and isolation of the military organization. Taking into account these features, as well as the impact of the global pandemic factor, modern methods of teaching a foreign language in higher military educational institutions should be aimed at developing professional competence and developing a diverse personality capable of expressing their views in direct contact and during distance learning. Distance learning, as the newest form of didactic practice, has become an important test not only for teachers, administration, but also for students. In the article the authors identify the main problems of effective support of the educational process in higher military educational institutions, as well as a historical analysis of the development of methods of teaching foreign languages to defense specialists with further evaluation of the effectiveness of these methods for training military specialists. The results of the study allowed to determine the peculiarities

¹ Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine.

² denejkin07@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0918-0880>

³ zps2007@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0421-7736>

⁴ National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky.

⁵ selin-ua@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5628-3586>

⁶ alena.rondo@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1640-853X>

⁷ Academy of Foreign Intelligence, Ukraine. <http://orcid.org/0000-0003-4699-5157>

⁸ DVP1951@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-0440-2299>

of the application of each of the methodological approaches, as well as to form the main problems of effective implementation of these methods in the system of teaching a foreign language in the military sphere.

Keywords: foreign language, higher military educational institution, method of teaching a foreign language, evaluation of the effectiveness of teaching a foreign language, defense planning, professional level of servicemen

Анотація. Високі вимоги до підготовки військового спеціаліста, передбачають підвищення якості мовної освіти слухачів вищих військових навчальних закладів, яке можливо здійснити за рахунок реформування неефективних методик навчання іноземній мові. Причому, під час оновлення та удосконалення існуючих методик, а також під час розроблення нових технологій навчання іноземним мовам, необхідно враховувати специфіку навчального закладу, закритість і відособленість військової організації. З урахуванням зазначених особливостей, а також впливу фактору світової пандемії, сучасна методика викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах повинна бути спрямована, на формування професійної компетенції, і на розвиток різнобічної особистості, здатної грамотно висловлювати свої думки як в умовах безпосереднього контакту, так і під час дистанційного навчання. Дистанційне навчання, як новітня форма дидактичної практики, стало важливим випробуванням не лише для педагогічних працівників, адміністрації, а й для тих, хто навчається. У статті авторами визначені основні проблеми ефективного забезпечення навчального процесу у вищих військових навчальних закладах, а також проведено історичний аналіз розвитку методів викладання іноземних мов спеціалістам оборонної сфери з подальшим оцінюванням ефективності застосування цих методів для навчання військових спеціалістів різного рівня. Результати дослідження дозволили визначити особливості застосування кожного із методичних підходів, а також сформувати основні проблеми ефективного впровадження цих методів в систему викладання іноземної мови у військовій сфері.

Ключові слова: іноземна мова, вищий військовий навчальний заклад, метод викладання іноземної мови, оцінка ефективності викладання іноземної мови, оборонне планування, професійний рівень військово-службовців

Постановка проблеми в загальному вигляді

В умовах глобального розвитку систем комунікації, засобів масової інформації, взаємовпливу культур і традицій, сучасний фахівець повинен вміти орієнтуватися в процесах, що відбуваються, володіти широким світоглядом. При цьому, йому необхідно вміти не тільки отримувати і обмінюватися інформацією, а й вирішувати нагальні проблеми, адекватно реагувати на виникаючі ситуації, що неможливо без розуміння культури і логіки мислення інших індивідумів. У зв'язку з цим, іноземна мова є важливим засобом міжкультурної комунікації в різних галузях професійної діяльності, в тому числі і у військовій сфері. Високі вимоги до професійної підготовки спеціалістів оборонної сфери, особливо до спеціалістів оборонного планування, були і залишаються основним гарантом успішного функціонування будь-якої військової структури. У сучасних умовах розвитку України з ме-

тою протидії існуючим загрозам необхідно розширення сфери контактів із зарубіжними партнерами. У зв'язку з цим, знання іноземних мов стає об'єктивно необхідним для професійної діяльності офіцерського складу, як під час проходження ними спільної служби в миротворчих підрозділах, так і при взаємних відвідинах країн військовими делегаціями, в процесі здійснення контрольних функцій за виконанням рішень Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Високі вимоги до підготовки спеціаліста оборонної сфери, передбачають сьогодні значне підвищення якості їх мовної освіти, яке можливо здійснити за рахунок реформування неефективних методик навчання іноземній мові. Причому, під час розроблення технологій навчання іноземним мовам необхідно враховувати специфіку навчального закладу, закритість і відособленість військової організації. Викладання іноземної мови для спеціалістів оборонної сфери має свої особливості, які, в свою чергу, загострюються в умовах впливу додаткових факторів державного значення, наприклад пандемія (COVID-19) [1–20]:

по-перше, навчання відбувається в специфічних умовах, що позначається на якості і ефективності навчання. Особливість підготовки військових кадрів полягає в поєднанні курсантами, офіцерами, працівниками оборонної сфери навчання з виконанням ними своїх службових обов'язків, що обумовлює жорстку регламентацію розпорядку дня, який практично виключає вільний час і обмежує можливості навчаємих щодо навчання за рамками навчального процесу (заняттями і самостійною підготовкою);

по-друге, принцип професіоналізації передбачає вузьку предметну спрямованість, вивчення і занурення в сутність тієї науки, яка є основою військової спеціалізації. Іноземна мова у більшості вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) (за винятком окремих спеціалізованих) не є пріоритетним предметом. Крім того, військова спеціальність не передбачає постійної іншомовної комунікації на різних рівнях, а контакти з іноземними фахівцями в ході навчання практично зведені до мінімуму;

по-третє, під час навчання іноземній мові обов'язковим видом навчальної діяльності є самостійна підготовка, на яку відводиться значна кількість навчальних годин. Під час навчання іноземній мові скорочення аудиторних годин також призводить до збільшення частки самостійної роботи;

по-четверте, у зв'язку з різним рівнем підготовки особового складу з іноземної мови, виникає необхідність проведення на початковому етапі навчання занять, що сприяють формуванню загальних фонових знань і подальшого формування певного рівня іншомовної професійної комунікативної компетентності.

З урахуванням зазначених особливостей, а також з урахуванням впливу фактора світової пандемії (COVID-19) сучасна методика викладання іноземної мови спеціалістам оборонної сфери повинна бути спрямована на формування професійної компетенції і на розвиток різнобічної особистості, здатної грамотно висловлювати свої думки, як під час безпосереднього контакту, так і під час дистанційного спілкування.

Аналіз останніх досягнень і публікацій

Аналіз досягнень та публікацій попередників за тематикою статті показує, що питання іншомовної підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах на основі комунікативної спрямованості розглядаються у працях Ю. І. Пассова, Х. А. Китайгородської, О. О. Леонтєва, В. Г. Костомаров, С. К. Фоломкина. Так, Л. Н. Чаурська та О. І. Самойленко вбачають зв'язок іноземної мови в немовному університеті з професійною підготовкою. Словесне навчання професійного спілкування з іноземних мов у немовному університеті вивчав І. В. Самойлюкевич, С. М. Купман, Л. К. Стрілець, О. В. Петренко.

Проблема формування та розвитку мотивації вивчення іноземної мови студентами лінгвістичних і нелінгвістичних навчальних закладів та її особливості є предметом багатьох досліджень вчених, таких як Б. В. Беляєва, І. М. Зимня, А. К. Маркова, Ю. В. Маслова, Є. А. Непомняца, Н. М. Симонова, Є. П. Шубіна та ін. Складність, теоретичне та практичне значення проблеми мотивів навчання визначали широту та інтенсивність її досліджень у психології та педагогіці і необхідність висунення на перший план різних аспектів цього явища. Таким чином, значній увазі вивченню природи мотивів приділяли такі вчені, як В. Г. Асеев, Л. І. Божович, М. В. Матюхіна, С. Г. Москвичов, Г. І. Щукіна та ін. Зв'язок між природою мотивів та психічних процесів, емоціями та почуттями, індивідуальними особливостями суб'єктів навчання досліджували К. О. Албуханова-Славська, М. І. Алексеева, І. А. Джидарян, В. С. Мерлін, Н. І. Рейнвальд та ін. Закономірності формування мотиваційної сфери особистості вивчали Л. І. Божович, Г. С. Костюк, О. М. Леонтєв, С. Л. Рубінштейн та ін.

Дослідницькі роботи А. І. Епіфанцева, А. А. Вербицького, Н. О. Савотіна були присвячені дослідженню мотиваційного компоненту навчальної діяльності студентів та вивченню засобів його формування. Підготовка спеціалістів зі знанням іноземних мов у різних галузях була предметом досліджень багатьох науковців. Процес вивчення іноземних мов курсантами та студентами спеціалізованих вищих військових навчальних закладів України розглядали М. Ганачевська, К. Мамчур, О. Лагодинський, В. Свистун, В. Ягупов. Так, О. М. Єфімова дослідила методи вдосконалення системи формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів. О. А. Войтюк та П. Р. Вишневський проаналізували особливості організації комунікативно орієнтованого викладання іноземної мови майбутніх офіцерів прикордонної служби; П. І. Лозинський, О. В. Карпенко, Н. Ч. Литвененко запропонували шляхи підвищення професійної комунікативної компетентності майбутнього офіцера щодо спілкування на міжнародному рівні; С. А. Лотошнікова та Я. С. Камишнікова досліджували розвиток комунікативних навичок на уроках іноземної мови за допомогою професійно-орієнтованих мовних ситуацій.

Сьогодні керівництво держави визначило пріоритетним напрямом подальшого розвитку України інтеграцію України до Євро Союзу (ЄС) та переходу функціонування оборонної сфери до стандартів цих країн. Завдяки цьому зараз постійно формуються підходи найшвидшого удосконалення системи мовної підготовки відповідних спеціалістів, з метою підвищен-

ння кількісних та якісних показників підготовки українських військових та ефективності процесу підготовки взагалі. Особливої актуальності це питання набирає в розрізі навчання спеціалістів оборонної сфери.

Знання іноземної мови (ІМ) для військовослужбовців та працівників оборонної сфери є сьогодні надзвичайно важливим завданням їх подальшого професійного розвитку адекватного стандартам країн ЄС. Система підготовки професійного військовослужбовця ЗС України, набуває сьогодні активного розвитку. Одним із ключових моментів цього розвитку є поглиблене вивчення іноземних мов, які є ключем до успішної підготовки українських військових за стандартами країн ЄС. Зараз під час підготовки у вищих навчальних закладах оборонної сфери приділяється значна увага підвищенню розвитку професійних якостей військовослужбовців, а також, знанню іноземної мови, без чого важко уявити практичну взаємодію з підрозділами країн-членів ЄС, і взагалі реформування силових оборонних структур [1]–[3], [18]–[20].

Удосконалення існуючої системи вивчення іноземних мов у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) є одним із пріоритетних завдань подальшого ефективного розвитку системи військової освіти в Україні взагалі. Вибір ефективних методичних підходів викладання іноземної мови не можливий без аналізу підходів, які використовувалися протягом історичного, еволюційного розвитку системи викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах. Тобто аналіз та дослідження еволюції методичних підходів викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах, визначення особливостей застосування цих підходів та оцінка ефективності їх є підґрунтям подальшого ефективного вибору та обґрунтування сучасних методичних підходів розвитку системи викладання іноземної мови спеціалістам оборонної сфери різних категорій. Сьогодні пандемія (COVID-19) призвела до суттєвих змін у сфері освіти, викликала вона освітні проблеми і в Україні. Ці проблеми певним чином сказалися і на процесах функціонування системи військової освіти, якій прийшлося в складних умовах швидко адаптуватися до існуючих викликів. Внаслідок чого сьогодні оновилися існуючі методичні підходи викладання іноземної мови, як курсантам, так і офіцерам, та й ще сформувалися нові підходи та форми навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Існуюча потреба володіння військовослужбовцями іноземними мовами на рівні стандартизованого мовленнєвого рівня СМР 2 або В-2 (“функціональний”) є вимогою сьогодення. Тому проблема мовної підготовки особового складу в контексті індивідуальної підготовки набула особливої актуальності. Ця підготовка включає в себе інтеграцію базової та поглибленої фахової мовної підготовки. Крім того, стає необхідним інтенсивне вивчення іноземної мови у складі груп з індивідуальної підготовки. Разом із зростанням вимог до спеціалістів оборонної сфери щодо рівня знання іноземної мови, зростають вимоги й до ефективності та якості її навчання та контролю. Існуюча система підготовки спеціалістів оборонної сфери вимагає сьогодні удосконалення її шляхом створення ефективної системи мовної підготовки. Сьогодні, інтенсивно ведеться пошук нових методів навчання, їх

удосконалення, розробка та впровадження новітніх методик у навчальний процес [1–20]. Однак їх аналіз показує, що не можливо систему вивчення іноземної мови будувати за єдиним стандартизованим підходом до навчання та з використанням методичних основ однобічного напрямлення. Система повинна використовувати різнопланові підходи та мати можливість пристосовуватися до зміни обстановки навколо неї, а також вона повинна бути здатна адаптуватися під аудиторію, яка вивчає іноземну мову, а також під виклики, які постають перед нею, наприклад – світова пандемія. Тому дослідження досвіду викладання іноземної мови та частковий аналіз вже розроблених підходів є достатньо актуальним питанням сьогодення та може бути підґрунтям для подальших досліджень в цьому напрямку, саме це, й зумовлює необхідність проведення постійних досліджень із зазначених проблемних питань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

З огляду на необхідність дослідження особливостей розвитку методів викладання іноземних мов спеціалістам оборонної сфери необхідно сформулювати загальну структурно-логічну схему розвитку методів викладання іноземних мов спеціалістам оборонної сфери та методом експертного опитування провести оцінювання ефективності застосування цих методів для навчання військових спеціалістів різного рівня. На основі результатів аналізу і оцінювання сформована сучасна проблематика та особливості викладання іноземних мов спеціалістам оборонної сфери, сформовані погляди щодо удосконалення існуючої системи викладання іноземної мови спеціалістам оборонної сфери в рамках адаптації їх до стандартів країн ЄС. Також важливою складовою дослідження повинно бути висвітлення основних особливостей функціонування системи військової освіти в умовах пандемії.

Викладання основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Необхідність таких досліджень викликана низькою обґрунтованістю рішень, що приймаються в рамках удосконалення системи викладання іноземних мов у вищих військових навальних закладах (ВВНЗ) оборонної сфери. Сьогодні є окремі спроби щодо вирішення питань удосконалення організації системи викладання іноземних мов для спеціалістів оборонної сфери [10], але вони в деяких випадках носять інтуїтивний характер та володіють рисами побудови системи викладання іноземних мов для військово-службовців за методом аналогії, що не завжди є правильним та відповідає реаліям функціонування системи військової освіти в Україні. Тому вивчення та дослідження досвіду попередніх років дозволить підвищити обґрунтованість рішень та ефективність процесу викладання іноземної мови для таких специфічних категорій навчаємих, особливо спеціалістів оборонного планування, які є основою переходу до функціонування системи оборонного планування в Україні за стандартами країн ЄС. Сучасна лінгводидактика визнала ефективність і доцільність навчання не тільки іноземній

мові взагалі як мови для спеціальності, або «мови для спеціальних цілей» (Language for Special Purposes LSP). Навчання іноземній мові з урахуванням реалізації цілей профільного навчання військовослужбовців передбачає оновлення змісту мовної освіти з урахуванням особисто-орієнтованого підходу, посилення комунікативної спрямованості мовної освіти, забезпечення диференціації, індивідуалізації, контролю та зворотного зв'язку, впровадження елементів сучасних педагогічних технологій.

На рис. 1 та рис. 2 наведена структурно-логічна схема розвитку методів викладання іноземної мови в вищих військових навчальних закладах у період з 1950 року до теперішнього часу, де розкрито сутності методичних концепцій, що використовувалися у визначені періоди, основні способи освоєння мовних правил і становлення мовних навичок у навчаних та підходи щодо контролю результатів навчання. На рис. 3 наведені результати проведення експертного опитування щодо порівняльної характеристики ефективності застосування того чи іншого методу. Експертами заповнювалися матриці попарних порівнянь методів між собою за декількома показниками, а потім згортання отриманих оцінок у загальний показник ефективності методу з урахуванням вагових коефіцієнтів кожної складової загальної оцінки. Кожному x -му методу ставиться у відповідність невід'ємне число v_x , $x = \overline{1, X}$, яке відображає відносну важливість в загальній оцінці відносно другого методу.

Коефіцієнти відносної важливості другорядних ознак чи величини їх ваги (v_x), повинні задовольняти наступним вимогам: $0 \leq v_{x(z)} \leq 1$, $\sum_{x=1}^X v_{x(z)} = 1$. Числове оцінювання такого типу називають оцінюванням у шкалі відношень, а саме завдання присвоєння об'єктам нечислової (якісної) природи числових значень, що відповідають визначеним умовам, називають завданням шкалування у шкалі відношень. Під час використання цього методу на першому етапі експертами здійснюються парні порівняння методів між собою. Таке порівняння, як відомо, найбільш проста форма відображення своїх переваг, які зводять до мінімуму ускладнення роботи експертів. При цьому надлишкова інформація, що є у матриці парних порівнянь (оцінювання результатів безпосереднього порівняння характеристик експертами та оцінювання, що отримано опосередковано порівнянням характеристик з іншими, проміжними характеристиками) дозволяє у процесі наступного оброблення (на етапі оброблення даних) суттєво зменшити вплив помилок експертів під час здійснення елементарних операцій попарного співставлення другорядних чи основних ознак під час оцінювання. Експерт, користуючись спеціальною вербально-числовою шкалою, заповнює матрицю попарних порівнянь: $\|\alpha^l\|$, де α_{xy}^l — результат порівняння x -го методу з y -им, отриманий l -им експертом.

Оцінювання z_{xy}^l проводиться у відповідності із вербально-числовою шкалою значень таким чином:

$$\alpha_{xy}^l = \begin{cases} 1, & \text{якщо } j\text{-а ознака має однакову важливість з } k\text{-ою;} \\ 3, & \text{якщо } j\text{-а ознака дещо важливіша за } k\text{-у;} \\ 5, & \text{якщо } j\text{-а ознака важливіше } k\text{-ої;} \\ 7, & \text{якщо } j\text{-а ознака значно важливіша ніж } k\text{-а;} \\ 9, & \text{якщо } j\text{-а ознака абсолютно важливіша ніж } k\text{-а.} \end{cases}$$

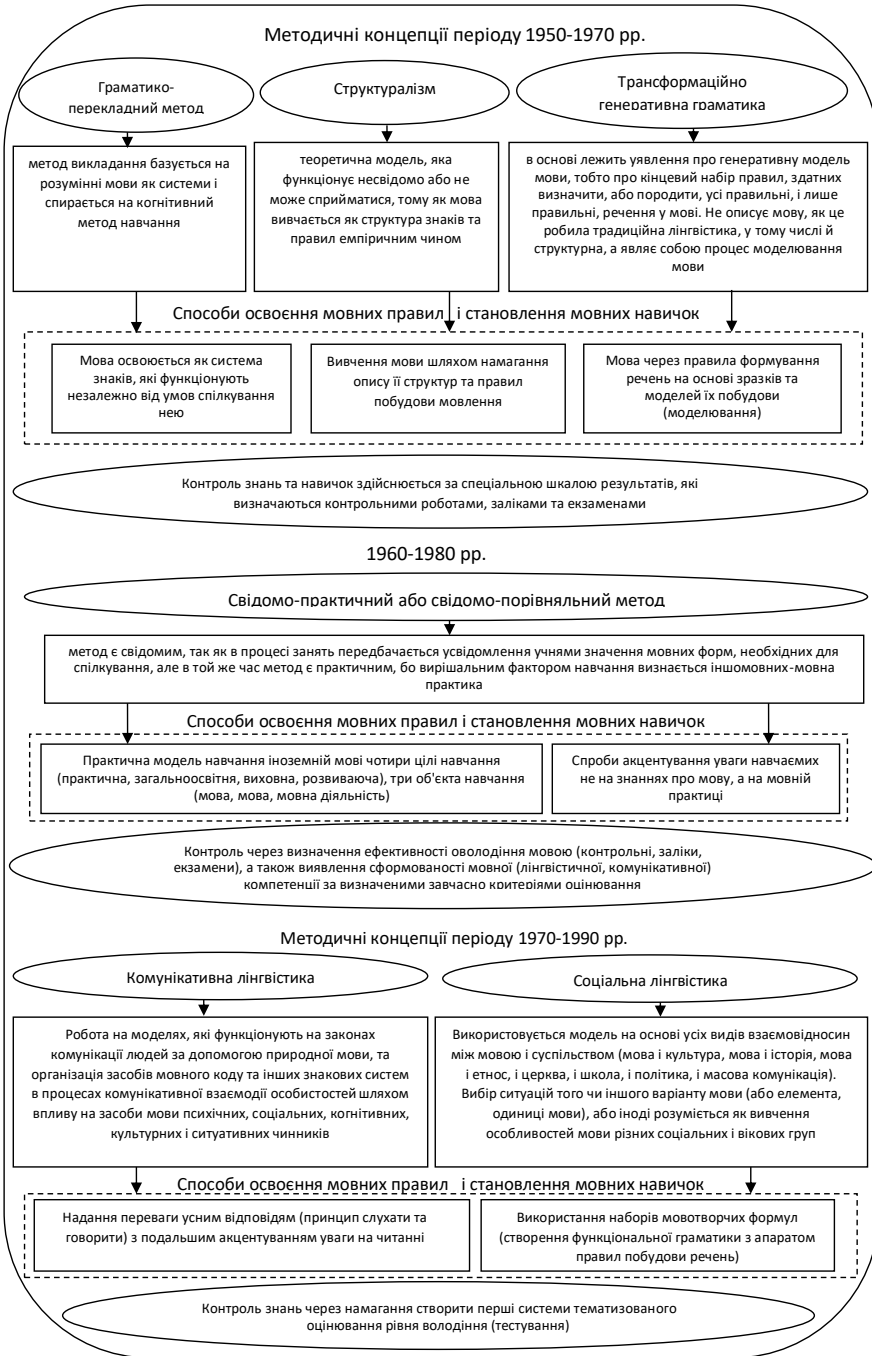

Рис. 1. Структурно-логічна схема розвитку методів викладання іноземних мов для спеціалістів оборонної сфери у період 1950–1990 рр.

Експерт може керуватися і більш детальною класифікацією результатів якісного порівняння критеріїв та призначити проміжні значення α_{xy}^l , тобто 2, 4, 6, 8. Застосування вербально-числової шкали підвищує об'єктив-

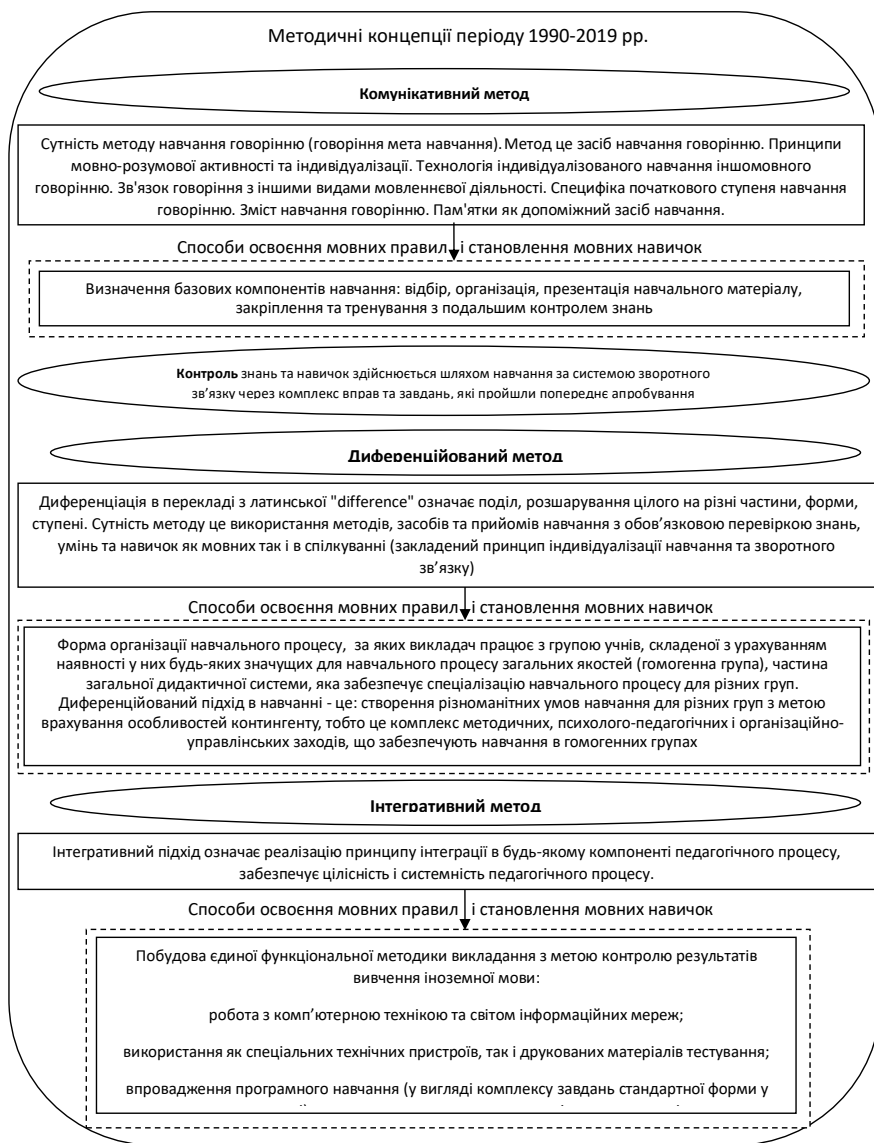

Рис. 2. Структурно-логічна схема розвитку методів викладання іноземних мов для спеціалістів оборонної сфери у період 1990–2019 рр.

ність оцінок, полегшує завдання фахівцям, які залучаються до експертизи, забезпечує порівнянність оцінок експертів. У відношенні рядків матриці, які заповнені кожним l -им експертом, визначається добуток за J -м стовпчиком з якого добувається корінь ступені J , тобто розраховується величина $\alpha_j^l = \sqrt[J]{\prod_{k=1}^J \alpha_{jk}^l}$, $k = \overline{1, J}$, $l = \overline{1, L}$. На основі нормалізації отриманих чисел визначаються коефіцієнти ознак в загальних оцінках з позиції l -го

експерта для кожного із методів: $\alpha^l = \alpha_j^l / \sum_{j=1}^J \alpha_j^l$, $k = \overline{1, J}$, $l = \overline{1, L}$. Остаточно визначаються коефіцієнти важливості (ваги) ознак в загальних оцінках як для кожного із методів для усієї групи експертів: $\alpha_{x(Z)} = \frac{1}{L} \cdot \sum_{l=1}^L \alpha_j^l$, $j = \overline{1, J}$.

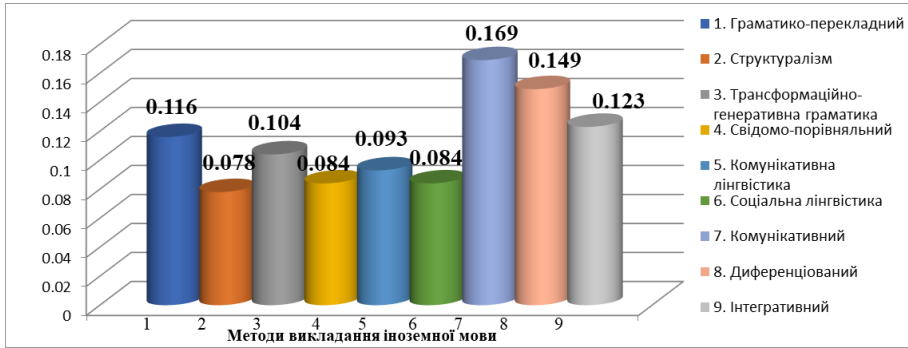

Рис. 3. Оцінки ефективності методів викладання іноземних мов спеціалістам оборонної сфери

На рис. 3 наведені результати розрахованих за такого способу порівняльних характеристик ефективності методів в загальній оцінці усієї визначеної групи методів.

Відмітимо, що комунікативний та диференційований методи (підходи) мають найбільші показники оцінювання ефективності їх застосування. Комунікативний підхід надає можливість негайно застосувати іноземну мову в реальному житті, що надає змогу якнайшвидше задіяти довгострокову пам'ять. Заняття, яке базується на реальних потребах навчаємих, мотивує їх брати активну участь у процесі навчання. Комунікативні заняття планують у рамках теми, при цьому треба брати до уваги те, чим будуть займатися спеціалісти оборонної сфери у реальному житті та під час проходження служби.

Проведені дослідження показують, що традиційно в схемах іншомовного навчання у ВВНЗ з урахуванням відповідного часового періоду виділялися домінуючі методичні концепції, визначалися способи управління пізнавальною активністю навчаємих військовослужбовців та працівників. Інваріантними складовими були способи і форми перевірки знань, умінь, навичок військовослужбовців. Історія викладання іноземної мови у ВВНЗ показує, що з урахуванням професіоналізму викладачів, психологічних і вікових особливостей навчаємих військовослужбовців, ступеня сформованості у них мовних навичок, професійної спеціалізації, постійно продовжують систематизуватися традиції продуктивного навчання минулого та інтерпретуються вони відповідно до досягнень лінгводидактики сучасності. На основі отриманих результатів аналізу функціонування системи викладання іноземної мови спеціалістам оборонної сфери та наведених основних методологічних положень організації продуктивного іншомовного навчання в ВВНЗ можна констатувати, що за останні роки продуктивність іншомовного навчання зростає в декілька разів. Кількість спеціалістів оборонної сфери, які пройшли іншомовну підготовку при ВВНЗ, своєрідних

курсах та онлайн навчаннях зростає з кожним роком. На рис. 4 наведена динаміка приросту чисельності навчаємих військовослужбовців та працівників МО України у відношенні до попереднього року, яка розрахована за кількісними показниками військовослужбовців та працівників оборонної сфери, які пройшли іншомовну підготовку за різними напрямками функціональної діяльності. Кількість спеціалістів оборонної сфери, які залучаються до підвищення рівня володіння іноземною мовою щорічно зростає в середньому 20-30%, і ця тенденція зростає з кожним роком, що обумовлено переходом планування розвитку оборонної сфери та сфери закладі вищої освіти (ЗВО) за стандартами країн Євро Союзу.

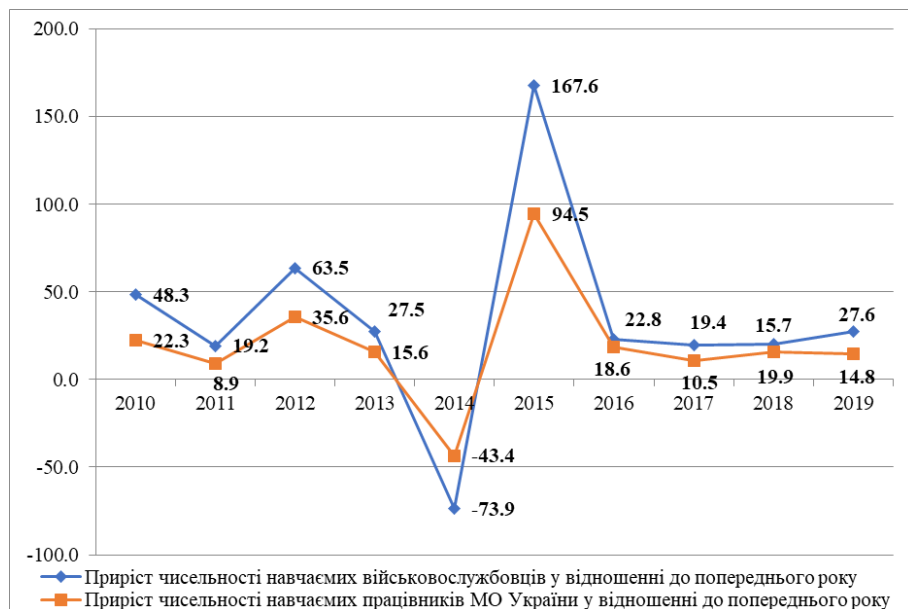

Рис. 4. Динаміка приросту чисельності навчаємих військовослужбовців та працівників МО України у відношенні до попереднього року

Результати аналізу показують, що одним із першочергових завдань вивчення іноземної мови для спеціалістів оборонної сфери є оволодіння навиками усного мовлення. У вищих ВВНЗ велика увага зараз приділяється тим методам, які підсилюють комунікативну спрямованість навчального процесу, а саме – комунікативному методу. Однак у період сучасного розвитку науки і техніки в залежності від способів організації матеріалу та використання специфічних допоміжних засобів все більше значення у підвищенні ефективності набуття, відпрацювання та використання усіх мовленнєвих навиків (усне, письмове мовлення, читання та письмо) відводиться методу програмованого навчання, актуальність якого викликана наявністю великих можливостей для здійснення індивідуалізації навчального процесу і реалізації ідеї внутрішньої диференціації. Тобто так званий диференційований підхід також залишається одним із перспективних для подальшого його застосування, особливо для військовослужбовців системи оборонного планування, які працюють в рамках поширення співробітництва зі спеціалістами оборонної сфери країн ЄС. Важливість використання

методу програмованого навчання є беззаперечною умовою його подальшого існування, бо він забезпечує активізацію навчального процесу, створює великі можливості для організації самостійної роботи, самоконтролю, самовираження, самореалізації у навчанні. Провідною ідеєю програмованого навчання є формування структури навчального матеріалу, його змісту і обсягу на основі елементів інформації, які розміщуються у певній послідовності, що визначається логікою навчального змісту. Програмоване навчання має великі можливості для здійснення індивідуалізації навчання, які істотно розширилися у зв'язку із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій, але не усі можливості можуть бути використані для аудиторії оборонної сфери із-за її специфікації.

Згідно кваліфікаційних вимог до мовної підготовки спеціаліст оборонної сфери повинен опанувати не тільки певний набір базових лексико-граматичних конструкцій іноземної мови, а й вміти їх розпізнавати та активно користуватися ними з метою комунікації, а також отримати певний набір спеціальних мовних умінь та навичок, який являє собою конгломерат знань з усіх напрямків обраної спеціальності в поєднанні з іноземною мовою. Кожен спеціаліст оборонної сфери не залежно від його спеціалізації також повинен знати особливості функціональних стилів, володіти всіма типами читання літератури за фахом, розпізнавати лексико-граматичні конструкції, властиві підмовою спеціальності, володіти прийомами реферування і анотування. Така професійно-орієнтована мовна компетенція повинна бути сформована за обмежену кількість навчального часу, відведеного на вивчення іноземної мови. Практика викладання іноземної мови у ВВНЗ показує, що оволодіння іноземною мовою у військовому середовищі проходить, в порівнянні з цивільним, в специфічних умовах, що позначається на якості і ефективності навчального процесу. Особливість підготовки спеціалістів оборонної сфери обумовлює жорстку регламентацію навчального часу і безпосередньо навчального процесу, яка викликана суміщенням навчання з виконанням службових обов'язків.

Сучасна дидактика визнає, що проблема створення і впровадження в практику освітніх стандартів пов'язана з іншою не менш важливою проблемою – достовірністю і надійністю вимірювання рівня (ступеня) навченості слухача відповідно до будь-яких із стандартів, тобто з використанням у ВВНЗ педагогічного вимірювання. Оцінювання в педагогічній практиці найчастіше розглядають як процес співвідношення порядку виконання та результату діяльності з наміченим еталоном для встановлення рівня і якості освоєння учнями програмного матеріалу, визначення та прийняття ними освітніх завдань для подальшого просування в навчанні. Оцінку, як правило, трактують в педагогічних колах: як визначення і вираження в умовних знаках-балах, а також в оціночних судженнях викладача ступеня освоєння навчаємими знань, умінь, навичок, встановлених програмою; як процес послідовного збору, аналізу та використання інформації під час оцінювання ефективності навчання та виховання; як процес порівняння умінь, навичок і знань з тими зразками, які визначені в навчальній програмі (стандарті); як процедура вимірювання.

Орієнтування освіти на формування ключових компетентностей здатне зробити істотний вплив на всю систему оцінювання та контролю ре-

зультатів навчання. У зв'язку з цим виникає завдання створення міждисциплінарних (комплексних) вимірів, що вимагають під час оцінювання результатів навчання використовувати методи багатомірного шкалювання, а також спеціальних методів інтеграції оцінок окремих характеристик навчаємих. В умовах особисто орієнтованої спрямованості освіти, в процесі розробки і реалізації системи забезпечення її якості до числа пріоритетних проблем можна віднести: створення системи оцінювання досягнень, адекватної новим освітнім цілям, пов'язаним зі здатністю навчаємих вирішувати проблеми в іншомовному середовищі; відкритість вимог до рівня підготовки слухачів ВВНЗ та процедур контролю для усіх учасників освітнього процесу. Сучасні умови трансформації освіти викликають необхідність розробки нових видів, форм, методів і засобів оцінювання динаміки навченості слухачів, для підвищення мотивації та інтересу до навчання, а також враховують індивідуальні особливості кожного слухача.

На відміну від традиційних, сучасні підходи до навчання іноземної мови приділяють значну увагу формуванню навичок і умінь всіх видів мовленнєвої діяльності. Одним з подібних комунікативних підходів є компетентнісний підхід, що підкреслює пріоритетне значення формування різних компетенцій, у тому числі і дискурсивної. В основу компетентнісного підходу покладено використання різних методик інтерактивного навчання [6], [7], [10], [13]–[15]. Так, наприклад, метод комунікативного тренінгу, ґрунтуючись на активних методах групової роботи, передбачає велику активність навчаємих у ході практичних занять і вводить обов'язковий компонент рефлексії, який безпосередньо впливає на мотивацію навчаємих, а й тому і на ефективність процесу навчання в цілому. Технологія комунікативного тренінгу сприяє ефективному формуванню всіх компонентів комунікативної компетентності як майбутніх лінгвістів за рахунок: а) розвитку вмінь іншомовного спілкування (комунікативних, інтерактивних, перцептивних); б) розвитку і стимулювання навчально-пізнавальних, інтелектуальних, комунікативних, професійних потреб слухачів; в) оволодіння техніками спілкування, вербальними і невербальними засобами їх реалізації» [1], [5].

Швидка динаміка розвитку технологій, поява небезпечних загроз, включаючи пандемію, спонукає до пошуку нових шляхів розвитку освіти та самовдосконалення. Дистанційне навчання, зокрема змішана форма навчання, з'явилося досить давно, але саме в наш час заповнило простір освітньої сфери і зайняло почесне місце ефективного інструменту навчання з різних дисциплін. Сьогодні цей тип освіти охопив майже весь навчальний процес на всіх рівнях – від дитячих садків до університетів. Освітній сектор сміливо зіткнувся з глобальною пандемією COVID-19 і миттєво адаптувався до нових умов функціонування протягом карантинного періоду [7], [14]–[20].

Віддалена форма освіти заповнила практично всі ніші освітньої діяльності, продемонструвавши ряд переваг у використанні та застосуванні, а саме: свобода та гнучкість, індивідуальність, мобільність, незалежний вибір темпу, залучення більшої кількості людей різного віку, прості формування віртуальних спільнот, що дозволяє обговорювати між представниками різноманітних верств навчального процесу певні проблеми, виклики та обмінюватися досвідом чи інформацією тощо.

Саме розвиток дистанційного навчання сприяє еволюції всієї навчальної діяльності, оскільки йдеться не про заміну методів навчання, а про їх удосконалення. Удосконалення з метою досягнення бажаних результатів, а саме заохочення студентів до навчання та самовдосконалення. Відповідно до концепції розвитку дистанційного навчання розвиток освітньої системи в Україні повинен призвести до: появи нових можливостей для оновлення змісту освіти та методів викладання дисциплін та розповсюдження знань; впровадження системи безперервної освіти "протягом усього життя включаючи середню, університетську, вищу та післядипломну освіту; індивідуалізації освіти [20].

Глобальна ситуація кардинально позначилася на кожному закладі, ніхто не був готовий швидко переходити від аудиторного до позааудиторного процесу навчання. Першими викликами, особливо для викладачів, була відсутність навичок проведення онлайн занять. Викладацький склад потребував спеціальної підготовки та практики з використанням незнайомого програмного забезпечення. Адаже для кожного викладача, а саме викладача іноземної мови, вирішальне значення має побудова робочої, доброзичливої атмосфери в класі, а також підтримка зорового контакту зі слухачами. Навчання в Інтернеті ускладнює цей процес, тому побудова командної роботи та емоційна взаємодія були основними складовими при плануванні проведення онлайн занять.

Вивчення іноземної мови полягає у її практичному застосуванні відповідно до комунікативних ситуацій, а основним принципом комунікативного навчання є мовна діяльність. Студенти повинні навчитись вирішувати реальні та нереальні завдання спільної діяльності за допомогою іноземної мови. Цей підхід представляє собою реалізацію такого способу навчання, при якому здійснюється систематизоване, співвідносне та упорядковане навчання іноземній мові як засобу спілкування в умовах модульованої мовної діяльності на заняттях. Комунікативний підхід передбачає систему загальної діяльності; систему мовної діяльності; систему мовного спілкування (комунікації); систему власне самої іноземної, зокрема англійської мови; системне співвідношення англійської та рідної мов; систему мовних механізмів (мовне сприйняття, мовна взаємодія тощо); текст як систему мовних продуктів; систему структурно-мовних утворень (монолог, діалог, монолог в діалозі, різні типи мовних висловів та повідомлень тощо); процес опанування іншою мовою; структуру мовної поведінки людини. В результаті такого підходу формується, реалізується та діє система володіння іншою мовою в процесі навчання [13]–[20].

Сьогодні в умовах пандемії необхідність перегляду традиційних методів навчання спеціалістів оборонної сфери формує пріоритетність переходу на користь комунікативного тренінгу, як перспективної методики формування іншомовної дискурсивної компетенції. Актуальність формування дискурсивної компетенції на основі комунікативного тренінгу у спеціалістів оборонної сфери обумовлена: підвищенням вимог до професійної компетентності військових фахівців; їх здатності до самостійної творчої діяльності (в тому числі з використанням накопичених знань в області мови); практичною необхідністю формування дискурсивної компетенції, як компоненти міжкультурної комунікації; специфікою навчання іноземної мови; наявністю проблем формування дискурсивної компетенції у слухачів

ВВНЗ; недостатньою ефективністю традиційних методів викладання, що не дозволяють в короткі терміни якісно сформувати у спеціалістів оборонної сфери усіх складових комунікативної компетентності; необхідністю пошуку нових, ефективних методів навчання іноземної мови, що враховують індивідуальні особливості кожного спеціаліста і позитивно впливають на формування навичок і умінь всіх видів мовленнєвої діяльності.

Висновки

Проведений авторами ретроспективний аналіз розвитку методів викладання іноземної мови спеціалістам оборонної сфери та результати оцінювання ефективності застосування методів дозволяють визначити особливості застосування кожного із методичних підходів, розкрити їх проблематику та особливості їх застосування в системі викладання іноземної мови у військовій сфері. Отримані результати сприяють вибору найбільш пріоритетних методичних підходів щодо викладання іноземної мови з метою ефективного формування спеціаліста оборонної сфери високого рівня відповідно до стандартів ЄС.

Слід зазначити, що на сьогодні всі викладачі, котрі практикують свої заняття он-лайн, об'єдналися, поділившись своїми досягненнями, розробками. Вони беруть активну участь у дослідженні та впровадженні сучасних цифрових інструментів. Драматична ситуація з коронавірусом показала можливість електронного дистанційного навчання. Фундаментальний висновок, який напрашується за результатами карантину, полягає в тому, що пандемія відкрила шлях до переосмислення освітніх практик, а це дозволить досягти більшого прогресу в цифровому та дистанційному навчанні за значно коротший час, ніж за останні двадцять років. Очевидно, що в майбутньому викладачі зміняться, стануть сильнішими і будуть готові до будь-яких викликів часу. Зрештою, не слід боятися комп'ютеризації чи робототехніки, адже жодна машина не може працювати без оператора. Однак варто проаналізувати недоліки, виявити можливості та шляхи їх посилення і обрати правильний напрямок оптимізації навчального процесу за допомогою електронних засобів навчання та технологій. Дистанційне навчання відіграє фундаментальну роль у формуванні сертифікованої, професійної особистості. У сучасних умовах особистість повинна постійно вдосконалювати свої професійні навички, саморозвиватися не тільки в одному напрямку, а й оволодівати відповідними навичками, щоб відповідати викликам сучасності.

Література

- [1] Пріоритети розвитку Збройних Сил України з урахуванням участі у гібридній війні 2015–2016. <http://www.president.gov.ua/documents>.
- [2] Україна 2014-2015: Долаючи виклики (аналітичні оцінки). http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf.
- [3] Коряковцева, Н. Ф. 2002. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: пособие для учителей. Москва: АРКТИ, 176 с.

- [4] Мирошник, С. Б. 1987. Мыслительные задачи в системе контроля понимания при чтении *Вопросы преподавания иностранных языков в неязыковом вузе: Научные труды МГПИИЯ им. М. Тореца*. 120, 170–194.
- [5] Михеев, А. И. 2005. Организация контроля и определение уровня сформированности умений аудировать иноязычный ряд при обучении в техническом вузе. *Записки Горного института*. Санкт-Петербург: СПГ-ГИ(ТУ). Т. 163. С. 134–136.
- [6] Семененко, Л. М., Федорович, М. А., Кондратенко, О. І., Целіщев, І. О. 2017. Основні методичні особливості еволюції викладання іноземних мов у вищих військових навчальних закладах. *Збірник наукових праць Військової академії м. Одеса*. Одеса, 2(8), 178–186.
- [7] Eyerer, P., Hefer, V. 2000. The Reformation of Technical Education through Project-orientated Education (Theoprax). *Global J. of Engineering Education*, 4(3), 281–286.
- [8] Денежкін, М. М., Дідіченко, В. П. 2004. Визначення вимог до системи оборонного планування у Збройних Силах України на основі існуючих. *Збірник наукових праць Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України*. Київ, 3, 29–44.
- [9] Купман, С. М., Стрілець, Л. К., Петренко О. В. 2012. Ситуативність як складова формування професійного мовлення курсантів ВВНЗ. *Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 101–102.
- [10] Канова, Л. П. 2011. Основні форми та методи навчання курсантів іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі. http://eprints.zu.edu.ua/5269/1/vip_57_32.pdf.
- [11] Єфімова, О. М. 2012. Вдосконалення системи мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів. <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1182>.
- [12] Вишневський, П. Р. 2004. Обґрунтування складових методики виконання самостійної роботи курсантів військових вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во Національної академії ПСУ, 31(II), 127–130.
- [13] Чередниченко, О. І. 2001. Міжкультурні аспекти перекладу. Мовні концептуальні картини світу. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 485 с.
- [14] Гнатюк, Н. Х. 2003. Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англomовних текстів. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: збірник наукових праць / ред. Н. М. Корбозерова. Вип. 9.
- [15] Карабан, В. І. 2001. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Частина 2. Лексичні термінологічні та знаково-стилістичні труднощі. *Вішніця*: Нова книга, 304 с.
- [16] Кочерган, М. П. 2005. Вступ до мовознавства: підручник. 2-ге вид. Київ: Академія. 368 с.
- [17] Mayer, R. 2006. *Multimedia learning*. Cambridge University Press, 179 p.
- [18] Relations with Ukraine. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.
- [19] International conference materials: COVID-19 Defence Education. <https://www.nato.int/DEEP>.

- [20] Каменцев, Д., Семененко, Л., Пасічник, С., Пащук, Ю., Добровольський, Ю. 2020. Сучасні виклики та шляхи впровадження дистанційної та on-line форм вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах. *“Social Development and Security” journal of scientific Papers*, 10(6), 151–160.

References

- [1] Priorytety rozvytku Zbroynykh Syl Ukrainy z urakhuvanniam uchasti u hibraydnyy viyni 2015-2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents>
- [2] Ukraina 2014-2015: Dolayuchy vyklyky (analychni otsinky). URL: http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf.
- [3] Koryavtseva, N. F. 2002. Sovremennaya metodika organizatsii samostoyatel'noy raboty izuchayushchikh inostranny yazyk: Posobiye dlya uchiteley, ARKTI, Moscow, 176 p.
- [4] Miroshnik, S. B. 1987. Myslitel'nyye zadachi v sisteme kontrolya ponimaniya pri chtenii. *Questions of teaching foreign languages in a non-linguistic university: Scientific works of Moscow State Pedagogical Institute named after M. Toreza*, 120, 170–194.
- [5] Mikheyev, A. I. 2005. Organizatsiya kontrolya i opredeleniye urovnya sformirovannosti umeniy audirovat' inoyazychnyy ryad pri obuchenii v tekhnicheskoy vuzе *Notes of the Mining Institute*, 163, 134–136.
- [6] Semenenko, L. M., Fedorovich, M. A., Kondratenko, O. I., Tselishchev, I. O. 2017. Osnovni metodychni osoblyvosti evolyutsiyi vykladannya inozemnykh mov u vyshchykh viiskovykh navchalnykh. *Collection of scientific papers of the Military Academy of Odessa*. Odessa, 2(8), 178–186.
- [7] Eyerer, P., Hefer, B. 2000. The Reformation of Technical Education through Project-orientated Education (Theoprax). *Global J. of Engineering Education*, 4(3), 281–286.
- [8] Denezhkin, M.M., Didichenko V. P. 2004. Determination of requirements for the defense planning system in the Armed Forces of Ukraine on the basis of existing. *Collection of scientific papers of the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine*. Kyiv, 3, 29–44.
- [9] Kupman, S. M., Strilets, L. K., Petrenko, O. V. 2012 Sytuatyvnist yak skladova formuvannya profesiinoho movlennia kursantiv VVNZ. *Metodychni ta psykhologo-pedahohichni problemy vykladannya inozemnykh mov na suchasnomu etapi: materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 101–102.
- [10] Kanova, L. P. 2011. Osnovni formy ta metody navchannya kursantiv inozemnoi movy u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi. http://eprints.zu.edu.ua/5269/1/vip_57_32.pdf.
- [11] Iefimova, O. M. 2012. Udoskonalennia systemy movnoi pidhotovky kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv. <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1182>.
- [12] Vyshnevskiy, P. R. 2004. Obgruntuvannya skladovykh metodyky vykonannya kontrolovanoy samostiinoi roboty kursantiv viiskovykh vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Zbirnyk naukovykh prats*. Khmelnytskyi: Vyd-vo Natsionalnoi akademii PSU, 31(II), 127–130.

- [13] Cherednychenko, O. I. 2001. Mizhkulturni aspekty perekladu. Movni konseptualni kartyny svitu. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka. 485 s.
- [14] Hnatiuk, N. H. 2003. Onomastychni realii v mizhkulturnomu aspekti perekladu anhlomovnykh tekstiv. *Problemy semantky slova, rechennia ta tekstu. Zbirnyk naukovykh prats / Vidp. red. N. M. Korbozerova. Vyp. 9.*
- [15] Karaban, V. I. 2001. Pereklad anhliiskoi naukovoï ta tekhnichnoi literatury. Chastyna 2. Leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni trudno-shchi. Vinnytsia: Nova knyha. 304 s.
- [16] Kocherhan, M. P. 2005. Vstup do movoznavstva, pidruch. 2.vyd. Kyiv: Akademiia. 368 s.
- [17] Mayer, R. 2006. Multimedia learning. Cambridge University Press, 179 p.
- [18] Relations with Ukraine. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49206.
- [19] International conference materials: COVID-19 Defence Education. <https://www.nato.int/DEEP>.
- [20] Kamentsev, D., Semenenko, L., Pasichnyk, S., Pashchuk, Yu., Dobrovolskyi, Yu. 2020. Suchasni vyklyky ta shliakhy vprovadzhennia dystantsiinoï ta on-line form vyvchennia inozemnoi movy u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh. *“Social Development and Security” journal of scientific Papers.* 10(6), 151–160.